

ABSTRACT

Taras Volikov. Principles of forensic methodology. The article examines the scientific approaches and opinions of forensic scientists regarding the principles of forensic methodology. The position of a differentiated approach to the principles of forensic methodology as a branch of criminology and as an algorithm of actions of the subjects of the investigation regarding the practical application of the provisions of science is substantiated.

The principles of the formation of forensic methods are considered: determinism (historicism), objectivity, systematicity, the relationship between science and practice. The principle of determinism is based on a dialectical approach to the development and improvement of individual forensic methods and to take into account the laws of interdependence and interconnection of processes that arise during their creation. The principle of objectivity consists in the development of methods of investigation established exclusively on the basis of studying the laws of the crime mechanism, regardless of political, social and other processes taking place in society. The systematicity of the forensic methodology, like any field of knowledge, consists in considering its individual components as a single integrated system.

Attention is paid to the principles of investigative activity, namely, the application by investigators of the provisions of the forensic methodology in the investigation of criminal offenses: observance of legality; individuality, planning, efficiency and speed of investigation; interaction of the investigator with other bodies and units; active use of special knowledge and technical means; using public assistance. The principles of using forensic methods, in contrast to scientific ones, are directly related to the activities of the subjects of the investigation or to investigative activities.

Keywords: *criminal proceedings, forensic methodology, investigator, investigation of criminal offenses, principles of forensic methodology.*

УДК 343.13

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-323-335

Андрій ГАБРЕЛЯН[©]

кандидат юридичних наук,
докторант

(*Міжрегіональна академія управління персоналом,
м. Київ, Україна*)

Оксана СТРИЛЕЦЬКА[©]

аспірант

(*Державний податковий університет,
м. Ірпінь Київської обл., Україна*)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Досліджено організаційні проблеми, що заважають реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі та пошуку шляхів їх вирішення. У ході проведеного аналізу виокремлено організаційні проблеми, що впливають на ефективність функціонування принципу змагальності у кримінальному процесі: невідповідність чисельності прокурорів тим цілям, котрі поставила перед ними кримінальна процесуальна реформа; невідповідність чисельності адвокатів поставленим перед інститутом адвокатури цілям; мала чисельності адвокатів у системі безоплатної правової допомоги (далі – БПД); фінансування адвокатів у системі БПД виключно за рахунок держави; «співпраця» адвокатів за призначенням зі слідчими та прокурорами.

Задля вирішення організаційних проблем реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі запропоновано: переглянути існуюче обмеження на штатну чисельність прокурорів в органах прокуратури в бік її збільшення в межах визначеної чисельності працівників

© А. Габрелян, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9337-7920>

kashkinlaw@gmail.com

© О. Стрілецька, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0009-4517-4382>

13.01@dpu.edu.ua

органів прокуратури; запровадити спрощені правила щодо прийняття в адвокатуру студентів профільних ВНЗ, яким після проходження навчання буде забезпечено можливість стати помічниками діючих адвокатів під керівництвом Національної асоціації адвокатів України; заохочувати адвокатів, які беруть до себе помічниками «вчорашніх» випускників зі списку ВНЗ, з якими співпрацює Національна асоціація адвокатів України; переглянути суми виплат адвокатам, які надають правничу допомогу в системі БПД з тим, щоб були враховані реальні витрати часу адвокатом і оплаті підлягали усі види виконаної ним роботи; дозволити адвокатам надавати безоплатну вторинну правову допомогу без будь-яких конкурсів, додаткових тестувань та перевірок; створити юридичну особу публічного права (Фонд правової допомоги), котра буде заснована державою, але управлятиметься незалежно від неї адвокатською спільнотою та фінансуватиметься державою й зовнішніми донорами і спонсорами, у тому числі приватним сектором; реформувати механізм здійснення захисту за призначенням; сприяти підвищенню професійної етики та відповідальності адвокатів.

Ключові слова: змагальність, принцип змагальності, кримінальне провадження, кримінальний процес, організаційні проблеми, сторона обвинувачення, сторона захисту.

Постановка проблеми. На сьогодні повноцінній реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі заважає ненадання сторонам належного доступу до ресурсів та можливостей, що сприятимуть у межах провадження виконанню покладених на них обов'язків. За таких умов сторони стикаються з істотними складнощами, котрі підривають основні засади кримінального процесу та суттєво впливають на його кінцевий результат. У зв'язку з цим теоретики і практики кримінального процесу величезну увагу приділяють не лише вдосконаленню правового регулювання змісту принципу змагальності, а й вирішенню різноманітних проблем, що заважають його функціонуванню.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблеми забезпечення функціонування змагальності сторін вивчали багато вчених. Зокрема, різні аспекти принципу змагальності розкривались у працях: Ю. Грошевого, В. Долежана, А. Іщенко, В. Комарова, В. Кульчицького, В. Маляренка, В. Мамницького, М. Маркуш, І. Марочкіна, О. Мироненка, О. Мохонько, О. Немировської, В. Нора, А. Селіванова, В. Сердюка, М. Строговича, В. Тертишника, П. Числова, Р. Яценка тощо. Визнаючи всю важливість виконаної вченими роботи, зауважимо, що організаційні проблеми, котрі впливають на реалізацію принципу змагальності, згадувалися зазначеними авторами лише мимохідь.

Метою статті є дослідження організаційних проблем, що заважають реалізації принципу змагальності у кримінальному процесі та пошук шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Першою з організаційних проблем, що впливають на реалізацію принципу змагальності, є проблема невідповідності чисельності прокурорів тим цілям, котрі поставила перед ними кримінальна процесуальна реформа. При цьому в комплексі проблематика чисельності стосується не лише представників сторони державного обвинувачення, а й представників сторони захисту – адвокатів, які захищають інтереси підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, надаючи цим особам професійну правничу допомогу.

Положення ч. 3 ст. 36 КПК України про обов'язкову участь прокурора в суді – це необхідна вимога змагальності, без наявності якої реалізація однойменного принципу просто неможлива. У разі неприбуття в судові засідання прокурора суд відкладає судовий розгляд, визначає дату, час та місце проведення нового засідання і вживає заходів до прибуття прокурора до суду. Водночас, якщо причина неприбуття є неповажною, суд порушує питання про відповідальність прокурора перед уповноваженими органами (ч. 1 ст. 324 КПК України) [15]. До оновлення кримінального процесуального законодавства у 2012 р., згідно з чинною в цей період редакцією ст. 36 Закону України «Про прокуратуру» від 05.11.1991, прокурор брав участь у судовому розгляді кримінальних справ залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки діяння [19], тобто його участь у судовому процесі не була визначена законодавцем як категорично обов'язкова. У зв'язку з чим питання про обов'язковість чи необов'язковість участі прокурора у судовому засіданні протягом десятиліть викликало значні наукові диспути та неодноразово ставало предметом дисертаційних та монографічних досліджень. Зазначена обставина вплинула на те, що більшість прокурорів у зв'язку з ухваленням КПК України 2012 р. додержувалась точки зору, що дотримання правила щодо обов'язкової участі прокурора в суді буде неможливим у зв'язку з великою завантаженістю прокурорів, відсутністю необхідності участі

прокурора в суді під час розгляду нескладних справ.

Відзначимо, що на момент прийняття названого кодексу, згідно з листом Генерального прокурора України від 09.08.2012 № 04/1-125вих.-12, штатна чисельність посад в органах прокуратури становила 19 123,5, з яких посад прокурорів і слідчих – 13 938, державних службовців – 2082, службовців та робітників – 3103,5 [9]. Але замість збільшення кількості посад прокурорів законодавець прийняв Закон України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28.12.2014 [16], котрим установив в ст. 14 Закону України «Про прокуратуру» загальну чисельність працівників органів прокуратури не більше 15 000 осіб. У подальшому в статтю було внесено доповнення, котре встановлювало, що з 15 000 працівників органів прокуратури прокурорів повинно бути не більше 10 000 осіб. Однак скорочення кадрового складу прокурорів ще більше унеможливило виконання вимоги законодавця щодо обов'язкової участі прокурора в суді.

Коли встановлювалось обмеження кількості прокурорів в кінці 2014 р. до 10 000 осіб, неможливо було спрогнозувати, що в подальшому коло органів досудового розслідування буде суттєво розширено. Так, створення нових органів досудового розслідування у складі Державного бюро розслідувань України, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України тощо вимагає від прокуратури додаткового кадрового ресурсу для забезпечення здійснення належного нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Крім того, при встановленні такої кількості до уваги бралася виключно необхідність приведення середньої чисельності прокурорів на душу населення у відповідність до показників європейських країн, без урахування при цьому реального стану злочинності, економічної ситуації та інших процесів, що відбуваються в Україні. Не можна було механічно скорочувати кількість прокурорів в Україні, базуючись лише на порівнянні співвідношення кількості прокурорів на душу населення в Україні та країнах Європи, а також із огляду на те, що в Україні наявна функція «процесуального керівництва», котра не притаманна для прокуратур більшості зарубіжних країн. Крім того, на відміну від прокуратур європейських країн, прокуратура в Україні виконує й інші функції, пов'язані з «наглядом за додержанням законів», що відсутні в прокуратурах більшості держав Європи, а тому прокурор в Україні має у разі більше повноважень та обов'язків у кримінальному судочинстві та поза його межами, аніж прокурор за кордоном, повноваження якого зводяться лише до підтримання державного обвинувачення у суді [15]. Все вищевикладене зумовлює необхідність перегляду існуючого обмеження на штатну чисельність прокурорів в органах прокуратури в бік її збільшення в межах визначеної чисельності працівників органів прокуратури.

Необхідність збільшення штату прокурорів також пояснюється поступово зростаючим навантаженням на прокурорів. З огляду на непросту ситуацію, в якій опинилася наша країна внаслідок війни, фактична чисельність прокурорів, зважаючи на різні обставини (виїзд із країни, вступ до лав Збройних Сил України, перебування на непідконтрольних територіях тощо), зменшилась. Станом на 15 травня 2023 р. в органах прокуратури всіх рівнів налічувалося 1230 «постійних» вакансій та 250 тимчасових вакансій, відкритих на час довготривалої відсутності прокурора на роботі з поважної причини. Загалом 1480 вакансій. Проте і до повномасштабної війни, станом на 15 лютого 2022 р., в органах прокуратури всіх рівнів були вакантні 1429 посад [2], що також суттєво збільшувало навантаження на працюючих прокурорів. Залежно від органу прокуратури навантаження на одного вітчизняного прокурора коливається від 350 до 600 кримінальних проваджень на рік. Що стосується країн Європи, то цей показник, залежно від країни, коливається від 80 до 200 проваджень на рік.

Продовжуючи наше дослідження, нагадаємо, що проблематика чисельності стосується не лише прокурорського корпусу, а й адвокатської спільноти. У кримінальному процесі послуг адвоката завжди потребує особа, позбавлена достатніх фахових навичок, умінь, можливостей для ефективного відстоювання своїх прав та інтересів порівняно зі стороною обвинувачення. Саме тому в країнах, що дотримуються демократичних засад, до яких належить і Україна, вживаються законодавчі заходи для врівноваження наявного дисбалансу шляхом надання всім учасникам процесу можливості звернутися до адвокатів за отриманням кваліфікованої правової допомоги. Держава бере на себе відповідальність: по-перше, за роз'яснення особам, які беруть участь у кримінальному процесі, права на залучення захисника; по-друге, за допуск до

участі у кримінальному процесі осіб із відповідним статусом адвоката; по-третє, за залучених через слідчих, прокурорів, слідчих суддів або суд захисників для здійснення захисту за призначенням.

Після проведення в країні судової реформи, покликаної підвищити рівень ефективності правосуддя і забезпечити фізичним та юридичним особам дієвий захист прав та інтересів в суді, у 2019 р. в Україні була запроваджена комплексна адвокатська монополія на представництво в судах всіх інстанцій, що спеціалізуються на розгляді кримінальних, господарських, цивільних та адміністративних справ [1]. Ба більше, адвокати отримали виключне право на захист осіб від кримінального обвинувачення, котре було закріплено у ст. 131-2 Конституції України. Отже, після проведеної реформи країна потребує достатньої кількості адвокатів, спроможних забезпечити зростаючу потребу у професійній правничій допомозі. Під час оцінки необхідної кількості адвокатів слід враховувати, що правнича допомога адвоката затребувана не лише у кримінальному процесі, а й у інших видах судочинства, а також поза судовими інстанціями, наприклад, під час консультивання, підготовки юридичних документів, надання інших видів правничої допомоги.

В Україні на кінець 2021 р. в Єдиному реєстрі адвокатів України було зареєстровано 61 802 адвокати. При цьому реально діючими вважалися лише 45 659 адвокатів [10]. У 2016 р. в доповіді Європейської комісії з питань ефективності правосуддя Ради Європи стосовно стану справ у 45 державах із-поміж тих, що входять до Ради Європи, було здійснено порівняння рівня забезпеченості населення кваліфікованою юридичною допомогою. У доповіді наводилися дані про те, що на 100 тис. населення Європи в середньому припадає 162 адвокати. В Україні до початку бойових дій на 100 тис. населення припадало 104 діючі адвокати. Для порівняння: в Німеччині, на яку орієнтується Україна, цей показник дорівнює 200 адвокатів. Станом на кінець 2023 р. загальна кількість адвокатів України складає 66,5 тис. осіб. Із них 46,7 тис. адвокатів вважаються діючими (число право не зупинено і не припинено в установленому порядку). При цьому лише майже 40 тис. адвокатів активно користуються електронним кабінетом (генерація ордерів, внесення змін до ЄРАУ, здійснення платежів тощо) на сайті Національної асоціації адвокатів України (далі – НААУ) [12]. На перших порах судової реформи представники Національної асоціації адвокатів України прогнозували, що після запровадження виключного права на представництво в судах кількість діючих адвокатів у країні має сягнути рівня у 100 тис. осіб. Як бачимо, ці прогнози залишилися нереалізованими на практиці, а нинішня кількість адвокатів не може належною мірою забезпечити реалізацію положення ст. 59 Конституції України про те, що кожен має право на професійну правничу допомогу [7]. Брак адвокатів в Україні є особливо значним за межами столиці та обласних центрів, де загальна кількість адвокатів на 100 тис. населення суттєво знижується. У селах, деяких селищах практикуючі адвокати взагалі відсутні.

В Україні склалася парадоксальна ситуація. З одного боку, в державі налічується 46,7 тис. адвокатів, а з іншого – виявляють активність менш ніж 40 тис. адвокатів. Багато адвокатів не здійснюють професійної діяльності, а їхня активність підтверджується суто оплатою внесків на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування. У зв'язку з цим рівень правового захисту населення залишається на незадовільному рівні. Проблему можна було б вирішити збільшенням чисельності адвокатів, але, як свідчить статистика, зростання загальної кількості адвокатів якісно не впливає на зростання кількості діючих адвокатів, особливо тих, які беруть участь у кримінальних провадженнях. Це викликано як політичною, економічною та соціальною обстановкою в країні, так і туманними перспективами, що очікують на кримінальних адвокатів у країні, охопленій війною. Водночас слід визнати, що за нинішніх обставин Національна асоціація адвокатів України має посилено співпрацювати з профільними ВНЗ (особливо з Академією адвокатури України), що задіяні в підготовці таких фахівців. Наразі більшість адвокатського корпусу представлена колишніми працівниками правоохоронних і судових органів, які «ведуть справи», покладаючись більше на зв'язки, ніж на знання та досвід. На нашу думку, необхідно докорінно змінювати наявну ситуацію, сприяти притоку в адвокатуру молодих кадрів, які ще не отримали професійної деформації з попереднього місця роботи. Зважаючи на викладене, підтримуємо запровадження спрощених правил щодо прийняття в адвокатуру студентів профільних ВНЗ, яким після проходження навчання буде забезпечено можливість стати

помічниками діючих адвокатів під керівництвом Національної асоціації адвокатів України. За такої умови НААУ повинна заохочувати тих адвокатів, які беруть до себе помічниками «вчорашніх» випускників зі списку ВНЗ, з якими співпрацює Національна асоціація адвокатів України.

Наступна організаційна проблема, що впливає на реалізацію принципу змагальності, безпосередньо пов'язана із забезпеченням професійною правничою допомогою осіб, які не мають матеріальної можливості оплатити послуги адвоката. Відзначимо, що через війну в 2022 р. за межею бідності (відповідно до критерію споживання, нижчого за прожитковий мінімум у фактичних цінах) опинилися 60 % українців, а в 2023 р. – вже 67 % українців (майже 20 млн осіб). До початку повномасштабної війни, у 2021 р. за межею бідності за означеним критерієм знаходилося 39 % населення країни [23]. Матеріальне становище українців не сприяє залученню адвокатів, вимушуючи отримувати в разі необхідності допомогу та захист у адвокатів за призначенням. Згідно з опублікованим звітом Координаційного центру з надання правової допомоги за 2021 р. структура безоплатної вторинної правової допомоги вміщувала 178 991 випадок надання такої допомоги, з них 74 % – надання вторинної правової допомоги адвокатами. У 2022 р.: 135 273 випадки, у 80 % із яких безоплатна вторинна правова допомога надавалася саме адвокатами. У 2021 р. у кримінальних провадженнях адвокатам було видано 71 462 доручення. За звітом судової влади до судів у 2021 р. надійшло 116 043 кримінальні провадження. Шляхом приблизного порівняння можна скласти уяву про те, що у 61 % кримінальних проваджень залучалися адвокати з системи БПД. Баланс цих самих показників за 2022 р. такий: до судів надійшло 88 261 кримінальне провадження, видано доручень у сфері кримінального судочинства – 78 906. Отже, у 2022 р. у 89 % кримінальних проваджень у суді залучалися адвокати на підставі доручень центрів із надання БПД [14]. Як бачимо, в умовах війни поступово зростає кількість тих, хто отримує захист за призначенням. Однак на практиці існує фундаментальна перешкода, що гальмує розвиток інституту з надання захисту за призначенням.

Як і в багатьох інших європейських країнах, вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство передбачає випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні. Згідно зі ст. 49 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо: 1) відповідно до вимог ст. 52 кодексу участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника; 2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно; 3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його. Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги [8]. Таким чином, передбачено широке коло обставин, за яких підозрюваний, обвинувачений, який не має коштів для оплати послуг захисника, може отримати їх за призначенням слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду. Але винагорода за надання таких послуг, що виплачується державою, є необґрунтовано низькою. Так, наприклад, згідно з Методикою на здійснення захисту на стадії досудового розслідування адвокат витрачає від 5 до 6,6 годин; на судовий розгляд – від 13,4 до 16 годин, на участь у розгляді кримінального провадження в апеляційній інстанції – від 6,8 до 8 годин. Це розрахунок годин, визначений на повну стадію, включно з участю в процесуальних діях і засіданнях, підготовкою, збиранням доказів, спілкуванням із клієнтом тощо, і та кількість годин, котра оплачується адвокату. Оплата залежить також від низки коефіцієнтів, котрі можуть підвищувати загальну суму. Проте у справі будь-якої складності оплачується одна і та сама кількість годин. Погоджуємося з тим, що навряд чи існує хоча б одне кримінальне провадження, в якому стадію досудового розслідування можна було б відпрацювати за 5 годин. У цей час входить спілкування з клієнтом, слідчим, прокурором, повідомлення про підозру, участь у слідчих і процесуальних діях, заявлення клопотань, ознайомлення з матеріалами справи, отримання обвинувального акта, збирання доказів, застосування заходів забезпечення, оскарження дій слідчого і прокурора, вироблення правової позиції тощо. Очевидно, що на здійснення захисту особи на досудовому розслідуванні навіть у найпростішому кримінальному провадженні

витрачається набагато більше часу. Але весь час, що адвокат витратив понад п'ять годин, залишається неоплаченим. Цей приклад наочно ілюструє, що оплата послуг адвоката базується на розрахунках, що явно не відповідають дійсності [13]. Отже, адвокати не зацікавлені в подібних призначеннях, що безпосередньо підтверджується кількістю адвокатів, які внесли свої дані до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом чи на тимчасовій основі на підставі договору. Реєстр містить 8637 записів, проте свою співпрацю із системою безоплатної правової допомоги Міністерства юстиції у 2023 р. підтвердили лише 1723 адвокати [12]. Окрім низького розміру оплати, існує й проблема постійних затримок виплат. Як спосіб боротьби з окресленою проблемою пропонуємо істотне підвищення матеріального стимулювання для адвокатів, які надають юридичну допомогу за призначенням слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду. Тому абсолютно правомірним є питання не лише збільшення кількості адвокатів у країні, а й перегляду сум виплат адвокатам, які надають правничу допомогу в системі БПД, з тим, щоб були враховані реальні витрати часу адвокатом і оплаті підлягали усі види виконаних ним робіт.

Ще одна проблема, котра має прямий вплив на реалізацію принципу змагальності, пов'язана з активною «співпрацею» адвокатів за призначенням зі слідчими та прокурорами. При залученні захисника слідчі, прокурори повинні звернутися до Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Водночас організаційна складова роботи таких центрів дозволяє слідчим, прокурорам у разі їхньої зацікавленості залучити «свого» адвоката. Деякі представники адвокатської спільноти у тісній взаємодії зі слідчими та прокурорами буквально монополізують кримінальні провадження за призначенням. Нині служители закону виявляють інтерес до того, щоб завжди «мати під рукою» зручних для них адвокатів, яких прозвали «поліцейськими адвокатами», і ця тенденція лише посилюється їхніми спільними зусиллями. Така практика створює потребу в додаткових механізмах контролю в системі надання безоплатної вторинної правової допомоги. Але наразі будь-які додаткові механізми не можуть змагатися з реальністю, коли на всю кількість населення країни лише 1723 адвокати виявили бажання активно співпрацювати із системою безоплатної правової допомоги. Нагадаємо, що адвокати за призначенням власноруч обирають територію, в межах якої вони бажають працювати. Ба більше, адвокат має право відмовитися від призначення. Тобто ці механізми дозволяють адвокату працювати на зручній для нього території та бути залученим до необхідних кримінальних проваджень у статусі захисника.

Згідно з чинним законодавством можна виокремити дві форми участі захисника у кримінальному провадженні: «за запрошенням» та «за призначенням». Право слідчого, прокурора брати участь у виборі захисника не передбачено жодною з них, проте реальність дещо інша. Очевидно, що законодавець віддає перевагу першій формі, зазначаючи в ч. 1 ст. 48 КПК України, що захисник може у будь-який момент бути залученим до участі у кримінальному провадженні підозрюваним, обвинуваченим, їхніми законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого. Законодавець наголошує на тому, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника [8]. Проте законодавець не передбачає відповідальності цих осіб за надані рекомендації, крім того, докази, отримані під час участі «рекомендованого» захисника у кримінальному провадженні, не втрачають своїх властивостей. Отже, на практиці трапляються випадки, коли конкретного захисника обирають за рекомендацією самого слідчого або прокурора, і хоча формально така рекомендація суперечить закону, сама допомога захисника є цілком законною. Слід мати на увазі, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи у складній життєвій ситуації, не завжди здатний приймати розумні рішення при виборі захисника, легко потрапляючи під вплив слідчого, прокурора (особливо в тих випадках, коли ці суб'єкти відіграють роль «доброго слідчого або прокурора»). Як контрзахід пропонуємо задалегідь потурбуватися про захист адвоката у непередбачуваних життєвих ситуаціях. Нагадаємо, що участь захисника «за запрошенням» передбачає укладення між ним та клієнтом договору про надання правової (правничої) допомоги, однак із закону не випливає, що такий договір має бути укладений після запрошення адвоката. За сучасних умов, у яких існує країна, особи, які хочуть себе забезпечити і можуть дозволити собі послуги

адвоката, укладають із ним договір заздалегідь, передбачаючи, зокрема, й екстрений виїзд адвоката.

Як було зазначено раніше, законодавець окреслює випадки, у яких передбачається обов'язкова участь захисника. Однак далеко не кожен підозрюваний, обвинувачений мають можливість запросити потрібного їм адвоката. У цьому випадку участь захисника у кримінальному провадженні здійснюється через систему БПД і фінансується за рахунок держави. Обов'язок держави забезпечити в чітко встановлених випадках участь захисника у кримінальному провадженні зафіксовано в ст. 49 КПК України. Він покликаний втілити в реальність принципи, що знайшли своє відображення у ст. 63 та 131-2 Конституції України. Зрозуміло, що якщо держава гарантує підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному право на захист, то держава й платить, причому платить у встановленому законом порядку та розмірі. Проблематику оплати праці адвокатів за призначенням уже було розкрито вище. Крім цієї проблеми, існує й інша, що потребує детального аналізу та розробки варіантів свого вирішення. Зміст її полягає у вразливості механізму призначення адвокатів відповідно до ст. 49 КПК України. Це питання викликає подив у багатьох практикуючих адвокатів і залишає місце для неправомірного використання слідчими та прокурорами вітчизняного інституту безоплатної правової допомоги.

У ст. 49 КПК України зазначається, що слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, котрою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні [8]. Проте згадана норма ніяк не обмежує можливості слідчого, прокурора посприяти призначенню «свого» захисника. Підкреслимо, що окреслена проблема стосується суто стадії досудового розслідування. Здебільшого участь захисника на цій стадії ніким не контролюється, якщо не брати до уваги Координаційного центру з надання правової допомоги та регіональні центри, котрі в разі неналежного виконання адвокатом своїх обов'язків за умовами договору та недотримання порядку надання безоплатної вторинної правової допомоги можуть застосувати до адвоката захід у вигляді виключення з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом чи на тимчасовій основі на підставі договору. Проте зважаючи на невелику кількість адвокатів, які бажають працювати в системі БПД, виключення з Реєстру на практиці не застосовується. Акцентуємо увагу на тому, що найтяжчі, найбільш неприйнятні та гострі для суспільства справи проходять саме через систему БПД. Починаючи від злочинів проти статевої свободи неповнолітніх і закінчуючи воєнними злочинами проти України, особи, які їх вчинили, майже ніколи не укладають із адвокатами договорів про надання правової допомоги. Переважно це має місце через те, що самі адвокати не бажають надавати допомогу таким злочинцям та, відчуваючи внутрішній конфлікт, відмовляють таким клієнтам. Однак участь захисника у справах про вчинення особливо тяжких злочинів є обов'язковою, і тому таким особам призначають адвоката за рахунок держави з-поміж адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Отже, має місце ситуація, за якої: в системі БПД наявна значна частина найбільш обурливих для суспільства кримінальних справ; особи, які підозрюються або обвинувачуються у найбільш тяжких і неприйнятних для суспільства злочинах, мають гарантоване в Конституції України право на захист; таке їхнє право зобов'язані реалізувати адвокати, яких в односторонньому порядку визначив центр з БПД [14]. Зважаючи на викладене, цілком зрозумілим є те, що адвокати, яких вносять до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом чи на тимчасовій основі на підставі договору, для виключення їх із нього повинні здійснити резонансний проступок чи систематично надавати послуги, що не відповідають Стандартам якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 21.12.2017 № 4125/5 [18]. Наявні обставини сформували підґрунтя для того, щоб окремі адвокати фактично ставали «прикріпленими» до слідчих, прокурорів, особливо на тих територіях, що обслуговуються мінімальною кількістю адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом чи на тимчасовій основі на підставі договору.

Діяльність адвокатів, що співпрацюють із правоохоронцями, виражається не стільки у прагненні надати професійну правничу допомогу підозрюваному, обвинуваченому, скільки в пасивному захисті, спрямованому на дотримання формальностей при отриманні від названих осіб показань, а також на забезпечення їм можливості «повирішувати питання». Неважко уявити, до яких руйнівних наслідків призводить участь слідчого, прокурора у виборі «поліцейського адвоката» для підозрюваного, обвинуваченого. Серед таких наслідків варто виділити негативне сприйняття адвокатської професії населенням країни, яке зіткнулося з роботою «поліцейських адвокатів», підрив довіри до справедливості судової системи. Важливо звернути увагу на необхідність усунення подібних практик з метою забезпечення більш чесного та прозорого функціонування юридичної системи. Це вимагає не лише змін у процесі здійснення захисту за призначенням, а й зусиль щодо підвищення професійної етики та відповідальності серед адвокатів, для того щоб їхня діяльність була спрямована виключно на захист інтересів своїх клієнтів, дотримання законності та забезпечення реальної змагальності у кримінальному процесі.

У системі надання безоплатної вторинної правової допомоги найчастіше беруть участь молоді адвокати, для яких здійснення захисту за призначенням іноді є єдиним джерелом існування, оскільки практичний досвід ще незначний і своєї клієнтури не вистачає. Досвідчені адвокати з клієнтурою скептично ставляться до здійснення захисту за призначенням. Зазначимо, що серед молодих адвокатів зустрічаються як професіонали, котрі відстоюють права клієнта, до кінця використовуючи всі надані КПК України можливості та інструменти, так і адвокати, які не мають нічого проти «укладення угоди» зі своєю совістю. Останніх у системі надання безоплатної вторинної правової допомоги з кожним роком стає дедалі більше, оскільки це просто вигідно: вигідно не псувати відносини з органами досудового розслідування та судом, вигідно не витратити неоплачуваний час на кожне окреме провадження тощо. З початком воєнних дій ситуація різко змінилася, причому на гірше. Слідчі, прокурори для проведення слідчих (розшукових) дій запрошують «поліцейських адвокатів» (перевага надається колишнім колегам), які не ставлять зайвих запитань і присутні під час проведення слідчих (розшукових) дій лише «для форми».

У профільній науковій літературі неодноразово наголошувалося, що більшість представників органів досудового розслідування та суддів переконана в тому, що не має значення, чий Ордер на надання правової допомоги опиниться у кримінальному провадженні, який саме адвокат братиме участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях. Також наголошується, що слідчий, прокурор, зацікавлений у максимально швидкому розслідуванні кримінального правопорушення, завжди знайде спосіб запросити у процес того адвоката, який йому зручний. Найчастіше ці адвокати добре відомі, оскільки вони є частими відвідувачами як органів досудового розслідування, так і судових установ. У більшості випадків їхня діяльність поставлена на потік і будується на принципі взаємної вигоди. Адвокат у таких випадках ігнорує сам зміст змагальності, виступаючи нейтральною стороною, хоча має здійснювати діяльність, спрямовану на захист прав, свобод і законних інтересів свого підзахисного. Робота «поліцейських адвокатів» зводиться до того, щоб надати адвокатський підпис, необхідний слідчому, прокурору. Така згубна практика, безперечно, підриває довіру до адвокатів та спричиняє дискредитацію не лише окремих адвокатів, а й усього інституту адвокатури загалом.

Важливо підкреслити, що захисник має право до першого допиту підозрюваного мати з ним зустріч без дозволу слідчого, прокурора, суду (ч. 5 ст. 46 КПК України) не лише у випадках, коли він представляє інтереси особи за згодою, а й тоді, коли він був залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом відповідно до ст. 49 КПК України. На такій зустрічі захисник обговорює та погоджує з підозрюваним стратегію захисту, визначає подальші дії тощо. На жаль, захисники, які здійснюють захист за призначенням, не реалізують це право в належному для проведення якісного захисту обсязі, що призводить до настання негативних наслідків для підозрюваного, який залишається без якісного захисту та можливості реалізувати своє законне право на професійну правничу допомогу. Постійно робляться спроби знайти рішення для згаданої проблеми, однак, як правило, вони не приносять значних результатів. Нерідко у ЗМІ можна зустріти статті, присвячені, на думку їхніх авторів, засудженню невинних та захисникам, які надали таким особам незадовільний захист. Більшість таких нарікань

стосуються саме захисників, залучених слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом відповідно до ст. 49 КПК України. Можна поради особам, які потрапили в непередбачені ситуації, наскільки це можливо, користуватися послугами захисника «за запрошенням», але варто визнати, що не завжди особа може дозволити собі найняти адвоката. Ситуація, що склалася, підкреслює необхідність системних змін, спрямованих на забезпечення всім громадянам рівного доступу до професійної правничої допомоги, незалежно від наявних обставин.

Отже, багато проблем криються у діях самих адвокатів. Адже не секрет, що низка адвокатів, які здійснюють захист за призначенням, ігнорують частину викликів із центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, не відповідаючи на дзвінки. У такому випадку центр звертається до тих адвокатів, які постійно перебувають на зв'язку. Зазвичай ці особи є «поліцейськими адвокатами». Вирішення цієї проблеми без суттєвого збільшення кількості доступних адвокатів у межах окремих територій із метою надання безоплатної вторинної правової допомоги, на нашу думку, неможливе. У зв'язку з незначною кількістю доступних адвокатів та з метою необхідності забезпечення участі захисника за призначенням у кожному кримінальному провадженні доводиться звертатися до одних і тих самих осіб. Нагадаємо, що для включення адвоката до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом чи на тимчасовій основі на підставі договору, він повинен пройти конкурс із відбору, а саме: виконати тестові завдання та пройти індивідуальні співбесіди з конкурсною комісією, під час якої оцінюватиметься за критеріями мотивації до надання безоплатної правової допомоги, комунікабельності, емоційної врівноваженості, вміння представити приклади надання правової допомоги [11]. Виникає питання: навіщо адвокату проходити додатковий конкурс, якщо він до цього склав кваліфікаційний іспит, що полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, із історії адвокатури, адвокатської етики особи, яка виявила бажання стати адвокатом, а також виявленні рівня практичних навичок та умінь у застосуванні закону? [20]. Вважаємо, що задля збільшення кількості адвокатів у системі БПД потрібно дозволити їм надавати безоплатну вторинну правову допомогу без будь-яких конкурсів, додаткових тестувань та перевірок.

З іншого боку, наявна модель безоплатної правової допомоги створює серйозні ризики для незалежності української адвокатури. Нагадаємо, що центри з надання безоплатної правничої допомоги утворюються, реорганізуються та ліквідовуються Міністерством юстиції України за пропозицією Координаційного центру з надання правової допомоги з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці та забезпечення доступу осіб до безоплатної правової допомоги і є територіальними відділеннями Координаційного центру [17]. Тобто адвокати, які працюють у межах системи БПД, фактично фінансуються та підпорядковуються державі. У такому випадку виникає питання незалежності цих адвокатів та зацікавленості держави у викоріненні пагубної практики існування «поліцейських адвокатів». Проблематику безоплатної правової допомоги може вирішити створення юридичної особи публічного права (наприклад, Фонду правової допомоги), що буде заснована державою, але управлятиметься незалежно від неї адвокатською спільнотою та фінансуватиметься державою й зовнішніми донорами і спонсорами, у тому числі приватним сектором. Фонд правової допомоги буде контролюватися радою, котру має очолювати незалежний адвокат, обраний у ході вільних і відкритих виборів на встановлений строк [6, с. 115]. Безперечно, подібні кроки необхідно спочатку узгодити, а вже потім реалізовувати за підтримки та впливу Національної асоціації адвокатів України. Наголосимо, що критерієм успішного функціонування інституту адвокатури є вміння всієї системи адвокатури консолідуватися навколо значущих питань, здатність долати внутрішньо- та зовнішньоорганізаційні протиріччя з метою вирішення завдань, пов'язаних із наданням професійної правничої допомоги в Україні.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що в межах подальшого підвищення ефективності функціонування принципу змагальності у кримінальному процесі потребують вирішення такі організаційні проблеми:

– невідповідність чисельності прокурорів тим цілям, котрі поставила перед ними кримінальна процесуальна реформа. Запропоновано переглянути існуюче обмеження на штатну чисельність прокурорів в органах прокуратури в бік її збільшення в межах визначеної чисельності працівників органів прокуратури;

– невідповідність чисельності адвокатів поставленим перед інститутом адвокатури цілям. Запропоновано: запровадити спрощені правила щодо прийняття в адвокатуру студентів профільних ВНЗ, яким після проходження навчання буде забезпечено можливість стати помічниками діючих адвокатів під керівництвом Національної асоціації адвокатів України; заохочувати адвокатів, які беруть до себе помічниками «вчорашніх» випускників зі списку ВНЗ, з якими співпрацює Національна асоціація адвокатів України;

– мала чисельність адвокатів у системі БПД. Запропоновано: переглянути суми виплат адвокатам, які надають правничу допомогу в системі БПД, із тим, щоб були враховані реальні витрати часу адвокатом і оплаті підлягали усі види виконаних ним робіт; дозволити адвокатам надавати безоплатну вторинну правову допомогу без будь-яких конкурсів, додаткових тестувань та перевірок;

– фінансування адвокатів у системі БПД виключно за рахунок держави. Запропоновано створити юридичну особу публічного права (Фонд правової допомоги), що буде заснована державою, але управлятиметься незалежно від неї адвокатською спільнотою та фінансуватиметься державою й зовнішніми донорами і спонсорами, у тому числі приватним сектором;

– «співпраця» адвокатів за призначенням зі слідчими та прокурорами. Запропоновано: реформувати механізм здійснення захисту за призначенням; сприяти підвищенню професійної етики та відповідальності адвокатів.

Список використаних джерел

1. Адвокатська монополія – так чи ні? *Національна Асоціація Адвокатів України*. URL : <https://unba.org.ua/publications/4640-advokats-ka-monopoliya--tak-chi-ni.html>.

2. Вакансії в прокуратурі станом на травень 2023 року: прокурори потрібні в районах бойових дій. *Судово-юридична газета*. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/270905-vakansii-v-prokurature-na-may-2023-goda-prokurory-nuzhny-v-rayonakh-boevykh-deystviy>.

3. Габрелян А. Ю. Недоліки законопроекту № 3139. *Верховенство Права*. 2020. № 1. С. 36–43.

4. Габрелян А. Ю. Об'єкт правопорушення, передбаченого ст. 181-1 КУпАП. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2020. № 3 (13). С. 27–33.

5. Габрелян А. Ю. Вектор розвитку України: дилема вибору. *Сусільство XXI у дискусії соціально-політичних наук, правознавства та суспільних комунікацій : матеріали міжнародної спеціалізованої наукової конференції* (м. Хмельницький, 19 лют., 2021 р.). Вінниця, 2021. С. 11–14. URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/19.02.2021-3/448>.

6. Іщенко А. А. Проблемні питання функціонування інституту безоплатної правової допомоги. *Безоплатна правова допомога: проблеми та перспективи : матеріали Регіональн. круглого столу* (м. Дніпро, 19 лист. 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 113–116.

7. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13. Ст. 88.

9. Лист Генерального прокурора України від 09.08.2012 № 04/1-125вих.-12. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-osnovnih-napryamiv-prokurorskoj-diialnosti>.

10. НААУ порахувала, скільки в Україні адвокатів. *LIGA ZAKON*. URL : https://jurliga.ligazakon.net/news/206222_naau-porakhuvala-skilki-v-ukrain-advokatv.

11. Оголошено конкурс з відбору адвокатів, які залучаються до надання безоплатної вторинної правової допомоги, в 15-ти областях України. *PRAVOKATOR*. URL : <https://pravokator.club/news/ogolosheno-konkurs-z-vidboru-advokativ-yaki-zaluchayutsya-do-nadannya-bezoplatnoyi-vtorynnoyi-pravovoyi-dopomogy-v-15-ty-oblastyah-ukrayiny/>.

12. Озвучено реальну кількість адвокатів системи БПД. *Національна Асоціація Адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/news/8068-ozvucheno-real-nu-kil-kist-advokativ-sistemi-bpd.html>.

13. Оплата праці адвокатів в системі БПД. Економічна необґрунтованість та правова значущість негативних наслідків: адвокат Дем'янова. *ADVOKAT POST*. URL : <https://advokatpost.com/oplata-pratsi-advokativ-v-systemi-bpd-ekonomichna-neobgruntovanist-ta-pravova-znachushchist-nehativnykh-naslidkiv-advokat-dem-ianova/>.

14. Ототожнення адвокатів, які співпрацюють з системою БПД, з клієнтами: член ради адвокатів України Оксана Каденко. *ADVOKAT POST*. URL : <https://advokatpost.com/ototozhnennia-advokativ-iaki-spivpratsiuiut-z-systemoiu-bpd-z-kliientamy-chlen-rady-advokativ-ukrainy-oksana-kadenko/>.

15. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» (щодо оптимізації чисельності працівників органів прокуратури)».

URL : <https://w1.c1.rada.gov.ua/zweb2.webproc34>.

16. Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України : Закон України від 28.12.2014. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 6. Ст. 40.

17. Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної правничої допомоги : наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2012 № 967/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12#Text>.

18. Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі : наказ Міністерства юстиції України від 21.12.2017 № 4125/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17#Text>.

19. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 793.

20. Складання кваліфікаційного іспиту. *Національна Асоціація Адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/qualification-examination>.

21. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. Адвокат свідка: проблематика правового статусу. *Science of XXI century: development, main theories and achievements : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference* (Helsinki, January 26, 2024). Helsinki, Republic of Finland : International Center of Scientific Research, 2024. С. 131–136.

22. Чепель О. В., Габрелян А. Ю. Показання свідка в кримінальному процесі: поняття, зміст, вимоги. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 451–458.

23. Через війну цього року за межею бідності опинились 67% українців. *Головне в Україні*. URL : <https://glavnoe.in.ua/news/cherez-vijnu-czoho-roku-za-mezheyu-bidnosti-opynuly-67-ukrayinciv>.

Надійшла до редакції 15.02.2024

Прийнято до опублікування 27.02.2024

References

1. Advokatska monopoliiia – tak chy ni [Attorneys' monopoly - yes or no]? *Natsionalna Asotsiatsiia Advokativ Ukrainy*. URL : <https://unba.org.ua/publications/4640-advokats-ka-monopoliya-tak-chi-ni.html>. [in Ukr.].

2. Vakansii v prokuraturi stanom na traven 2023 roku: prokurory potribni v raionakh boiovykh dii [Vacancies in the prosecutor's office as of May 2023: prosecutors are needed in the areas of hostilities]. *Sudovo-yurydychna hazeta*. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/270905-vakansii-v-prokurature-na-may-2023-goda-prokurory-nuzhny-v-rayonakh-boevykh-deystviy>. [in Ukr.].

3. Habrelian, A. Y. (2020) Nedoliky zakonoproektu № 3139 [Disadvantages of the draft law No. 3139]. *Verkhovenstvo Prava*. № 1, pp. 36–43. [in Ukr.].

4. Habrelian, A. Y. (2020) Obiekt pravoporushennia peredbachenoho st. 181-1 KUpAP [Object of the offense under Art. 181-1 of the Code of Administrative Offenses]. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. № 3 (13), pp. 27–33. [in Ukr.].

5. Habrelian, A. Y. (2021) Vektor rozvytku Ukrainy: dylema vyboru [The vector of Ukraine's development: a dilemma of choice]. *Suspilstvo XXI u dyskursi sotsialno-politychnykh nauk, pravoznavstva ta suspilnykh komunikatsii : materialy mizhnarodnoi spetsializovanoi naukovoї konferentsii* (m. Khmelnytskyi, 19 liut., 2021 r.). Vinnytsia, pp. 11–14. URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/19.02.2021-3/448>. [in Ukr.].

6. Ishchenko, A. A. (2020) Problemni pytannia funktsionuvannia instytutu bezoplatnoi pravovoi dopomohy [Problematic issues of the functioning of the institute of free legal aid]. *Bezoplatna pravova dopomoha: problemy ta perspektyvy : materialy Rehionaln. kruhloho stolu* (m. Dnipro, 19 lyst. 2020 r.). Dnipro, pp. 113–116. [in Ukr.].

7. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 [The Constitution of Ukraine dated 06.28.1996]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%>. [in Ukr.].

8. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [The Criminal Procedure Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 13.04.2012. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2013. № 9–10. № 11–12. № 13, art. 88. [in Ukr.].

9. Lyst Heneralnoho prokurora Ukrainy vid 09.08.2012 № 04/1-125vykh.-12 [Letter of the Prosecutor General of Ukraine No. 04/1-125vih.-12]. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/nakazi-generalnogo-prokurora-z-osnovnih-napryamiv-prokurorskoji-diyalnosti>. [in Ukr.].

10. NAAU porakhuvala, skilky v Ukraini advokativ [UNBA counted the number of lawyers in Ukraine]. *LIGA ZAKON*. URL : https://jurliga.ligazakon.net/news/206222_naau-porakhuvala-skilki-v-ukran-advokatv. [in Ukr.].

11. Oholosheno konkurs z vidboru advokativ, yaki zaluchaiutsia do nadannia bezoplatnoi vtorynnoi pravovoi dopomohy, v 15-ty oblastiakh Ukrainy [A competition for the selection of lawyers involved in the provision of free secondary legal aid in 15 regions of Ukraine has been announced]. *PRAVOKATOR*. URL : <https://pravokator.club/news/ogolosheno-konkurs-z-vidboru-advokativ-yaki-zaluchaiutsya-do-nadannya-bezoplatnoyi-vtornyanoi-pravovoyi-dopomogy-v-15-ty-oblastyah-ukrayiny/>.

[in Ukr.].

12. Ozvucheno realnu kilkist advokativ systemy BPD [The real number of lawyers of the FLA system is announced]. *Natsionalna Asotsiatsiia Advokativ Ukrainy*. URL : <https://unba.org.ua/news/8068-ozvucheno-real-nu-kil-kist-advokativ-sistemi-bpd.html>. [in Ukr.].

13. Oplata pratsi advokativ v systemi BPD. Ekonomichna neobgruntovanist ta pravova znachushchist nehativnykh naslidkiv: advokat Demianova [Remuneration of lawyers in the FLA system. Economic unreasonableness and legal significance of the negative consequences: lawyer Demianova]. *ADVOKAT POST*. URL : <https://advokatpost.com/oplata-pratsi-advokativ-v-systemi-bpd-ekonomichna-neobgruntovanist-ta-pravova-znachushchist-nehativnykh-naslidkiv-advokat-dem-ianova/>. [in Ukr.].

14. Ototozhnennia advokativ, yaki spivpratsiuiut z systemoiu BPD, z kliientamy: chlen rady advokativ Ukrainy Oksana Kadenko [Identification of lawyers cooperating with the FLA system with clients: member of the Bar Council of Ukraine Oksana Kadenko]. *ADVOKAT POST*. URL : <https://advokatpost.com/ototozhnennia-advokativ-iaki-spivpratsiuiut-z-systemoiu-bpd-z-kliientamy-chlen-rady-advokativ-ukrainy-oksana-kadenko/>. [in Ukr.].

15. Poiasniuvalna zapyska do projektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro prokuraturu» (shchodo optymizatsii chyselnosti pratsivnykiv orhaniv prokuratury)» [Explanatory Note to the Draft Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On the Prosecutor's Office» (regarding optimization of the number of employees of the prosecution authorities)]. URL : <https://w1.c1.rada.gov.ua.zweb2.webproc34>. [in Ukr.].

16. Pro vnesennia zmin ta vyznannia takymy, shcho vtratyly chynnist, deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy [On Amendments to and Invalidation of Certain Legislative Acts of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 28.12.2014. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 2015. № 6. St. 40. [in Ukr.].

17. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro tsenry z nadannia bezoplatnoi pravnychoi dopomohy [On the approval of the Regulation on centers for providing free legal aid] : nakaz Ministerstva yustytysii Ukrainy vid 02.07.2012 № 967/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12#Text>. [in Ukr.].

18. Pro zatverdzhennia Standartiv yakosti nadannia bezoplatnoi vtorynnoi pravovoi dopomohy u tsyvilnomu, administratyvnomu protsesakh ta predstavnytstva u kryminalnomu protsesi [On the approval of quality standards for the provision of free secondary legal assistance in civil and administrative proceedings and representation in criminal proceedings] : nakaz Ministerstva yustytysii Ukrainy vid 21.12.2017 № 4125/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17#Text>. [in Ukr.].

19. Pro prokuraturu [On the Prosecutor's Office] : Zakon Ukrainy vid 05.11.1991. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1991. № 53. St. 793. [in Ukr.].

20. Skladannia kvalifikatsiinoho ispytu [Passing the qualification exam]. *Natsionalna Asotsiatsiia Advokativ Ukrainy*. URL : <https://unba.org.ua/qualification-examination>. [in Ukr.].

21. Chepel, O. V., Habrelian, A. Y. (2024) Advokat svidka: problematyka pravovoho statusu [Witness's lawyer: problems of legal status]. *Science of XXI century: development, main theories and achievements: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the V International Scientific and Theoretical Conference* (Helsinki, January 26, 2024). Helsinki, Republic of Finland : International Center of Scientific Research, pp. 131–136. [in Ukr.].

22. Chepel, O. V., Habrelian A. Y. (2023) Pokazannia svidka v kryminalnomu protsesi: poniattia, zmist, vymohy [Witness testimony in criminal proceedings: concept, content, requirements]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. № 4, pp. 451–458. [in Ukr.].

23. Cherez viinu tsoho roku za mezheiu bidnosti opynylys 67% ukraintziv [Due to the war, 67% of Ukrainians are below the poverty line this year]. *Holovne v Ukraini*. URL : <https://glavnoe.in.ua/news/cherez-vijnu-czoho-roku-za-mezheiu-bidnosti-opynylys-67-ukrayincziv>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Andrii Habrelian, Oksana Striletska. Organizational problems of implementing the principle of competition in criminal procedure. The article is devoted to the study of organizational problems which impede the implementation of the adversarial principle in criminal procedure and the search for ways to resolve them. In the course of the analysis, the author identifies the following organizational problems which affect the efficiency of the adversarial principle in criminal procedure: the mismatch between the number of prosecutors and the goals set by the criminal procedure reform; the mismatch between the number of attorneys-at-law and the goals set for the Bar; the small number of attorneys-at-law in the free legal aid system; the funding of attorneys-at-law in the free legal aid system exclusively at the expense of the State; and «cooperation» of attorneys-at-law with investigators and prosecutors.

In order to address the organizational problems of implementing the adversarial principle in criminal proceedings, it is proposed to: to revise the existing restriction on the number of prosecutors in the prosecution authorities in the direction of increasing them within the defined number of employees of the prosecution authorities; to introduce simplified rules for admission to the bar for students of specialized universities, who, after completing their studies, will be provided with the opportunity to become assistants to practicing attorneys under the guidance of the Ukrainian National Bar Association; to encourage lawyers who hire «yesterday's» graduates from the list of universities with which the Ukrainian National Bar Association cooperates as assistants; to review the amount of payments to

lawyers providing legal aid in the FLA system so that the actual time spent by the lawyer is taken into account and all types of work performed by him/her are paid for; to allow lawyers to provide free secondary legal aid without any competitions, additional testing and inspections; to create a legal entity of public law (Legal Aid Fund), which will be established by the state but managed independently by the legal community and funded by the state and external donors and sponsors, including the private sector; to reform the mechanism of defense by appointment; to promote professional ethics and responsibility of lawyers.

Keywords: *adversariality, principle of adversariality, criminal proceedings, criminal procedure, organizational problems, prosecution, defense.*

УДК 343.985

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-335-341

**Наталія
ГОЛЬДБЕРГ[©]**
кандидат
юридичних наук

**Дар'я
ПОЛІЩУК[©]**
здобувач першого
(бакалаврського)
рівня

(Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна)

ІННОВАЦІЙНЕ РОЗУМІННЯ ДЕФІНІЦІ КОНТРОЛЬОВАНОЇ ПОСТАВКИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ПРЕКУРСОРІВ ЯК РІЗНОВИДУ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

Розглянуто інноваційний підхід до розуміння контрольованої поставки наркотичних засобів як ефективного інструменту контролю за вчиненням злочину. Аналізуються сучасні стратегії боротьби з нелегальним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів із висвітленням нових підходів до визначення та впровадження контрольованої поставки у кримінально-правовій сфері. Сформульовано власне визначення контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Ключові слова: *контрольована поставка, наркотичні засоби, психотропна речовина, оперативно-розшуковий захід, негласні слідчі (розшукові) дії, контроль за вчиненням злочину, контрабанда наркотичних засобів.*

Постановка проблеми. Проблема контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів через державний кордон України є найбільшою рушійною силою, що запускає механізм деградації суспільства. Згідно зі статистичними даними Global Initiative against Transnational Organized Crime (GI TOC) до початку повномасштабного вторгнення рф Україна посідала 34 місце серед 193 країн світу та третє у Європі у системі наркотрафіку світу [2].

У зв'язку зі зростанням глобального обсягу торгівлі наркотичними засобами, психотропними речовинами, прекурсорами виникає необхідність серйозного розгляду та аналізу ефективності заходів контролю за вчиненням кримінального правопорушення, зокрема контрольованої поставки. Забезпечення безпеки громадськості та вирішення проблеми нелегального обігу наркотиків стає актуальним завданням для національних та міжнародних органів правопорядку. Активізація нових методів контролю, їх

© Н. Гольдберг, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-1624-1944>

goldbergnata@ukr.net

© Д. Поліщук, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-2940-6978>

polishchukdaria@ukr.net